

ПАСКАР А. Л.,

orcid.org/0000-0002-0765-1143

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри процесуального права
(Чернівецький національний
університет імені Юрія Федьковича)

УДК 347.962.3

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.6>

ДОСТУП ДО ПРАВОСУДДЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ СУДДІВ: ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

У роботі вивчається роль дисциплінарної відповідальності суддів у якості інструменту гарантування ефективного доступу до правосуддя в Україні. Автор досліджує правові засади притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності за порушення службових обов'язків, зокрема за дії, що перешкоджають доступності правосуддя. Аналізується взаємозв'язок між дисциплінарною відповідальністю та принципами незалежності судової влади. Відзначається, що дисциплінарна відповідальність має сприяти не лише покаранню за порушення, але й підтримці високих стандартів професійної етики, що є ключовим чинником забезпечення права особи на судовий захист. Звертається увага на недосконалість чинного законодавства, зокрема відсутність чітких критеріїв оцінки суддівської поведінки та прозорих механізмів притягнення до відповідальності, що призводить до правової невизначеності й можливих зловживань. Дослідження також базується на порівняльному аналізі міжнародних стандартів та рекомендацій, зокрема Бангалорських принципів поведінки суддів, які підкреслюють важливість забезпечення належного балансу між підзвітністю суддів та гарантією їхньої незалежності. Автор дійшов висновку, що подальше вдосконалення законодавства у сфері дисциплінарної відповідальності суддів та самого механізму притягнення до даного виду відповідальності сприятиме підвищенню довіри до судової системи та належному забезпеченню права громадян на справедливий, неупереджений і незалежний судовий розгляд. Окремо акцентується увага на необхідності формування єдиної практики розгляду дисциплінарних справ, підвищення професійного рівня органів суддівського врядування, запобігання політичному впливу на суд, а також впровадження сучасних підходів до правової освіти та етичного виховання суддівського корпусу.

Ключові слова: доступ до суду, дисциплінарна відповідальність суддів, підстави дисциплінарної відповідальності суддів, суддя, правосуддя, права людини.

Paskar A. L. Access to justice in the context of judicial disciplinary liability: legal and ethical aspects

The article examines the role of judicial disciplinary liability as a fundamental instrument for ensuring effective access to justice in Ukraine. The author investigates the legal framework for initiating disciplinary proceedings against judges for breaches of official duties, in particular for actions that undermine the authority of the judiciary or contravene professional ethical standards. The impact of such disciplinary measures on safeguarding judicial independence and integrity is also considered. The study highlights the interplay between

disciplinary liability and the principles of judicial independence, as well as to the prevention of undue influence or pressure on judges in the exercise of their adjudicative functions. It is underscored that disciplinary liability should not only serve as a punitive mechanism for misconduct but also as a tool for maintaining high standards of professional ethics, which constitute an essential precondition for the fundamental constitutional right of all citizens to access judicial remedies. The article highlights deficiencies in the existing legal regime, notably the absence of clear criteria for assessing judicial conduct and the lack of transparent mechanisms for disciplinary accountability, resulting in legal uncertainty and potential for abuse. The research is further supported by a comparative analysis of international standards and recommendations, including the Bangalore Principles of Judicial Conduct, which emphasize the importance of achieving an appropriate balance between judicial accountability and the guarantee of judicial independence. It is concluded that legislative reforms in the domain of judicial disciplinary liability and the enforcement mechanisms thereof are imperative to enhance public confidence in the judiciary and to effectively secure citizens' rights to a fair, impartial, and independent adjudication. Emphasis is placed on the necessity to establish uniform disciplinary procedures, strengthen the professional capacity of judicial self-governance bodies, prevent political interference in the judiciary, and implement contemporary approaches to judicial legal education and ethical formation.

Key words: *judicial disciplinary liability, access to justice, grounds for judicial disciplinary proceedings, judge, judiciary, human rights.*

Вступ. Згідно з Конституцією України, кожній особі гарантується право захищати свої права і свободи в суді. Стаття 55 Конституції забезпечує можливість судового оскарження будь-яких рішень, дій або бездіяльності державних органів, органів місцевого самоврядування, а також посадових і службових осіб. Це право є невід'ємною складовою доступу до правосуддя, який є основоположним принципом демократичного суспільства. Право на доступ до правосуддя (на судовий захист) не може зазнавати обмежень навіть за умов запровадження воєнного або надзвичайного стану (ст. 64 Конституції України). Однак для забезпечення ефективності правосуддя необхідно також впроваджувати дієву систему дисциплінарної відповідальності суддів, що гарантує не лише захист прав громадян, а й високі стандарти суддівської доброчесності та незалежності.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є проаналізувати, яким чином інститут дисциплінарної відповідальності суддів впливає на забезпечення доступу до правосуддя, враховуючи як правові, так і етичні аспекти суддівської поведінки, а також з'ясувати межі відповідальності судді за вчинення дій чи бездіяльності, що створюють перешкоди для реалізації особами даного права.

Результати дослідження. Положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлюють, що кожній особі забезпечується доступність правосуддя згідно Конституції України та у порядку встановленому національним законодавством (ч. 3 ст. 7). Конституційний Суд України роз'яснив, що юрисдикцією суду є захист прав і свобод осіб. Суд не має права відмовити у доступі до суду і судовому захисті порушених прав, свобод чи інтересів громадян України, іноземців чи осіб без громадянства [1, п. 3]. Крім того, ніхто не може бути позбавлений права на звернення до суду, що включає можливість розпочати судовий процес та брати участь у ньому особисто, а також не може бути позбавлений цього права [2, п. 2]. Право на доступ до суду є однією із засад правосуддя. Жодна особа не може бути позбавлена можливості звернутися до суду або бути обмежена в цьому праві. Право на доступ до правосуддя включає не лише право звернутися до суду і подання позову, а й можливість особистої участі у судовому процесі для належного захисту порушених прав.

У цілому, судді мають обмежену можливість впливати на правове регулювання процедури розгляду справ та організацію правової системи. Тому вони несуть дисциплінарну відповідальність за незаконну відмову у доступі до правосуддя та за порушення процесуальних гарантій, що забезпечують право особи на захист своєї позиції в суді [3, 41].

У науковій літературі обґрунтовується ідея про те, що слід чітко розмежовувати види відповідальності, до яких притягується суддя як спеціальний суб'єкт правопорушення. Як особа, що здійснює функцію правосуддя, суддя через свої дії або бездіяльність може порушувати важливу суспільну цінність – справедливе правосуддя. Це необхідно відрізнити від заходів юридичної відповідальності, що застосовуються до судді за вчинення правопорушень поза межами його професійної діяльності. У такому випадку суддя вже не є спеціальним суб'єктом відповідальності, і до нього застосовуються загальні процедури накладення санкцій [4, 15]. Справедливе правосуддя – це основа правової держави, і суддя має забезпечити, щоб кожну справу розглядали без упередженості, дотримуючись закону. Порушення цих принципів підриває довіру до судів і обмежує доступ до правосуддя.

Дисциплінарна відповідальність суддів, поряд з кримінальною, цивільно-правовою та адміністративною розглядається як підвид юридичної відповідальності суддів. Суддя може нести відповідальність за свої дії або бездіяльність у межах різних правових сфер. Проте дисциплінарна відповідальність має специфічне призначення – вона спрямована на забезпечення належної поведінки судді, дотримання ним норм професійної етики, вимог процесуального законодавства та стандартів правосуддя.

Інститут дисциплінарної відповідальності суддів розглядається як елемент підзвітності судді суспільству, як невід'ємний чинник, що формує довіру суспільства, враховується суспільством і професійною спільнотою. При цьому оцінюється поведінка суддів не лише у процесі здійснення правосуддя, а й поза професійною сферою [5, 10]. Судова влада та її діяльність вимагають особливого рівня довіри, оскільки саме від неї громадяни очікують справедливого вирішення конфліктів, захисту прав та свобод. Довіра до судді нерозривно пов'язана з його моральними якостями, неупередженістю, а також здатністю залишатися прикладом дотримання закону не лише в залі суду, але й у повсякденному житті. Так, дисциплінарна відповідальність поєднує дві функції: з одного боку, вона є інструментом контролю за поведінкою судді, а з іншого – засобом підтримки суспільної довіри до інституту судочинства.

Європейська комісія з питань ефективності правосуддя наголошує, що дисциплінарна відповідальність суддів повинна бути врегульована таким чином: законодавство кожної країни має якомога точніше визначати, які саме порушення тягнуть за собою дисциплінарні санкції, а також чітко встановлювати процедури їх застосування. Має бути створено спеціальний орган або визначено уповноважених осіб для прийняття скарг, отримання пояснень від судді та ухвалення рішення про наявність підстав для початку дисциплінарного провадження. Розгляд дисциплінарної справи повинен здійснюватися незалежним органом або трибуналом з повним дотриманням права судді на захист. Якщо цей орган не є судом, його членів має призначати незалежна інституція, у складі якої мають бути судді, обрані демократичним шляхом іншими суддями. Система має забезпечувати можливість апеляційного оскарження рішення первинного дисциплінарного органу до суду. Санкції за доведені порушення повинні бути чітко передбачені законом та застосовуватись відповідно до принципу пропорційності [6]. Такий підхід свідчить про прагнення забезпечити баланс між підзвітністю суддів та гарантіями їхньої незалежності. Ключовими елементами є чіткість правового регулювання, незалежність дисциплінарного органу, процесуальні гарантії захисту та можливість оскарження. Така модель спрямована на запобігання політичному або адміністративному тиску на суддів і сприяє підвищенню довіри до судової системи.

При розгляді питань притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності лівова частина дискусій стосується визначення підстав такої відповідальності. З цього приводу відмічається, що їх нечітке законодавче формулювання, недосконалість правових положень норм призводить до їх різного тлумачення та застосування, що ускладнює формування єдиної

практики суддівської дисциплінарної відповідальності [7, 7]. Чітке і однозначне визначення підстав дисциплінарної відповідальності необхідне для гарантування ефективного та прозорого контролю за діяльністю суддів. Вживання законодавцем великої кількості оцінних понять при визначенні підстав дисциплінарної відповідальності суддів називають основною причиною наявних різних кваліфікацій за схожі порушення суддів [3, 9]. Замість чітких і об'єктивних критеріїв, часто використовуються оцінні поняття (наприклад, «недостойна поведінка», «порушення етики», «грубе порушення закону» тощо), які можуть по-різному тлумачитися. Через це виникає ризик суб'єктивного підходу з боку органів, які розглядають дисциплінарні справи. Схожі дії різних суддів можуть кваліфікуватися по-різному, що підриває принцип правової визначеності та рівності перед законом.

У контексті розгляду підстав дисциплінарної відповідальності суддів наголошується на тому, що основною підставою є вчинення суддею дисциплінарного проступку. Під дисциплінарним проступком пропонується розуміти вчинення суддею неправомірного винного діяння (дії або бездіяльності), яке полягає в порушенні встановлених законодавством обов'язків, що становить підставу притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності через спеціальну правову процедуру [8]. У висловленій думці головним є підкреслення того, що чітке визначення підстав для дисциплінарної відповідальності судді гарантує, що судді будуть притягнуті до відповідальності лише за конкретні порушення, що порушують законодавчі норми. Це допомагає забезпечити справедливість і прозорість судового процесу, а також захистити довіру громадськості до судової системи.

На законодавчому рівні підстави притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності суддів визначені положеннями ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», яка налічує понад два десятки окремих пунктів, що вказують на порушення, за які може настати даний вид відповідальності. Згідно статистичних даних, протягом 2017–2021 років Дисциплінарними палатами Вищої ради правосуддя було прийнято 606 рішень про притягнення до дисциплінарної відповідальності 649 суддів. У 2017 році ухвалено 91 рішення щодо 96 суддів. У 2018 році прийнято 170 рішень стосовно 175 суддів. У 2019 році було винесено 150 рішень щодо 163 суддів. У 2020 році прийнято 129 рішень стосовно 141 судді. У 2021 році ухвалено 66 рішень щодо 74 суддів. [7, 12]. Ця статистика демонструє стабільну роботу дисциплінарних палат Вищої ради правосуддя упродовж вказаного періоду, проте також вказує на поступову тенденцію до зниження кількості дисциплінарних рішень та охоплених ними суддів.

Щодо незаконної відмови в доступі до правосуддя як підстави дисциплінарної відповідальності суддів, то такі діяння можуть включати випадки, коли суддя безпідставно відмовляє в розгляді позовних заяв, апеляційних чи касаційних скарг, або допускає інші істотні порушення процесуального законодавства під час розгляду і вирішення справ, що призводить до неможливості реалізації сторонами процесуальних прав та обов'язків або порушує правила щодо юрисдикції чи складу суду [9, підпункт а) п. 1 ч. 1 ст. 106]. Згідно правовим висновкам Конституційного Суду України, відмова суду від прийняття позовів та інших заяв чи скарг, які оформлені згідно вимогам закону є прямим порушенням права особи на судовий захист, що відповідно до положень Конституції України не підлягає обмеженню [10, ст. 64]. Це важливо, оскільки подібні дії судді прямо впливають на реалізацію права на справедливий суд, гарантованого Конституцією України та міжнародними нормами. Незаконна відмова у розгляді справи чи істотні порушення процесуальних норм позбавляють учасників процесу можливості захистити свої права, що підриває довіру до правосуддя. Саме тому такі дії обґрунтовано визнаються підставою для дисциплінарної відповідальності, адже суддя несе обов'язок діяти в межах закону, забезпечуючи не лише формальний розгляд справи, а й реальне забезпечення прав сторін. Порушення цих принципів є не просто помилкою, а серйозним відступом від професійних стандартів, що потребує правової реакції.

Відсутність доступу до правосуддя порушує право кожного на справедливий розгляд справи, яке гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних

свобод. У рішеннях Європейського суду з прав людини поняття «доступ до правосуддя» трактується як можливість особи вільно і без перешкод отримати судовий захист через звернення до незалежного та неупередженого суду, який розглядає справу згідно затверджених процедур і відповідно до змісту принципів верховенства права.

При тлумаченні даної підстави Велика Палата Верховного Суду роз'яснила, що однією з характерних ознак дисциплінарного проступку, передбаченого підпунктом щодо відмови у доступі до суду є створення перешкод для реалізації учасниками судового процесу їх процесуальних прав і обов'язків або виникнення порушень правил, що стосуються юрисдикції чи складу суду [11]. При цьому, наголошується на тому, що обов'язковим елементом об'єктивної сторони дисциплінарного проступку, передбаченого підпунктом «а», є наявність негативних наслідків від дій судді, які мають причинно-наслідковий зв'язок із цими діями. До таких наслідків у випадку допущення істотного порушення процесуальних норм під час здійснення правосуддя належать: неможливість учасників судових процесів реалізувати свої процесуальні права та виконати процесуальні обов'язки; порушення правил юрисдикції; порушення правил формування складу суду [7, 48]. У цьому положенні акцентується увага на тому, що для настання юридичної відповідальності недостатньо лише формального недотримання процесуальних вимог – має бути встановлено, що такі дії спричинили реальні негативні зміни в ході розгляду справи. Зокрема, підкреслюється важливість зв'язку між неправомірною поведінкою та її впливом на перебіг судового розгляду. Негативні наслідки повинні свідчити про те, що допущені процедурні помилки не були формальними, а мали суттєве значення для справедливого розгляду справи.

Створення перешкод у виконанні судових рішень також розглядається як підстава дисциплінарної відповідальності суддів через обмеження доступу до суду. У рішенні Конституційного Суду України зазначається, що невиконання судового рішення загрожує самій сутності права на справедливий судовий розгляд [12]. Дане узагальнення було зроблене на підставі аналізу рішень Європейського суду з прав людини і ґрунтується на тому, що право на доступ до суду, гарантоване статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, втрачає свою реальну цінність і стає ілюзорним, якщо національна правова система допускає можливість невиконання остаточних і обов'язкових судових рішень, що завдає шкоди інтересам однієї зі сторін. У зв'язку з цим на державу покладається позитивний обов'язок сформувати ефективний механізм виконання судових рішень, який би забезпечував їх реальне виконання як на нормативному рівні, так і в практичному застосуванні, без невинуватених затримок. Таким чином, ефективний доступ до правосуддя охоплює не лише можливість звернення до суду, але й право на виконання винесеного судового рішення у розумний строк. Особливу відповідальність за повне та своєчасне виконання рішень, ухвалених проти держави або її органів, несе сама держава, оскільки саме вона зобов'язана гарантувати ефективність правового захисту в межах своєї юрисдикції [13]. Безумовно, створення перешкод у виконанні судових рішень безпосередньо впливає на реалізацію права на ефективний судовий захист. Такі дії судді порушують принципи доступу до правосуддя і можуть свідчити про наявність підстав для притягнення судді до дисциплінарної відповідальності за неналежне виконання професійних обов'язків. Водночас важливо пам'ятати, що суддівська незалежність не є привілеєм або метою для самих суддів, а важливою гарантією для громадян, щоб правосуддя здійснювалося об'єктивно та без стороннього впливу. Важливо, щоб громадяни мали впевненість, що суди приймають рішення незалежно від політичних впливів або тиску з боку законодавчої чи виконавчої влади, а судді підкоряються лише закону. Це є основою для забезпечення справедливості і захисту прав громадян.

Згідно з рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи судді мають бути вільними у прийнятті рішень, керуючись власним сумлінням, об'єктивною оцінкою фактів та відповідно до чинного законодавства, зберігаючи неупередженість у кожній справі [14]. Такий підхід гарантує громадянам довіру до суду як до об'єктивного й ефективного інструменту захисту прав і свобод. Незалежність судді є основою справедливого судочинства. Лише

вільний від зовнішнього тиску та впливу суддя може забезпечити неупереджений розгляд справи, дотримання прав людини та рівність усіх перед законом.

Одним з ключовим міжнародним документом, який встановлює стандарти професійної діяльності суддів є Бангалорські принципи поведінки суддів, що були схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 № 2006/23. Згідно цим документом суддя має дотримуватися високих стандартів поведінки задля зміцнення суспільної довіри до судових органів, що є ключовим для забезпечення їхньої незалежності [15, п. 1.6]. Принципи підкреслюють важливість незалежності, неупередженості, доброчесності та професійної компетентності судової влади. Документ має рекомендаційний характер, але визнається ключовим орієнтиром для забезпечення довіри до правосуддя та підвищення стандартів суддівської етики в усьому світі.

Висновки. Проведений аналіз показав, що чинне законодавство в цій сфері залишається фрагментарним і суперечливим. Нечіткість формулювань, відсутність єдиних критеріїв оцінки поведінки суддів та прозорих процедур створює ризики зловживань, суб'єктивного тлумачення та політичного впливу, що може негативно позначатися як на незалежності суддів, так і на довірі до судової системи загалом. Необхідне комплексне вдосконалення дисциплінарного механізму. Воно має включати: чітке нормативне регулювання підстав і процедур дисциплінарної відповідальності суддів, єдину практику розгляду дисциплінарних справ, підвищення професійного рівня органів суддівського самоврядування та створення реальних запобіжників від тиску на суддів. Важливим орієнтиром при цьому мають стати міжнародні стандарти, зокрема Бангалорські принципи поведінки суддів, які наголошують на необхідності балансу між незалежністю та підзвітністю.

Список використаних джерел:

1. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців третього, четвертого, п'ятого статті 248-3 Цивільного процесуального кодексу України та за конституційним зверненням громадян Будинської Світлани Олександрівни і Ковриги Сергія Володимировича щодо офіційного тлумачення положення абзацу четвертого статті 248-3 ЦПК України (справа щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України) від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-01#Text>
2. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Трояна Антона Павловича щодо офіційного тлумачення положень статті 24 Конституції України (справа про рівність сторін судового процесу) від 12 квітня 2012 року № 9-рп/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-12#Text>
3. Сімонишина Ж. В., Рибалко В. О. Підстави дисциплінарної відповідальності суддів : практичний посібник для дисциплінарних інспекторів. Київ – Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2023. 148 с.
4. Овчаренко О.М. Юридична відповідальність суддів: питання теорії і практики : автореф. дис. : 12.00.10. Нац. ун-т «Одес. юрид.акад.». Одеса, 2018. 42 с.
5. Бойко Андрій. Дисциплінарна відповідальність суддів: стандарти, підстави і процедури: практичний посібник. Програма USAID «Нове правосуддя». Київ, 2021. 206 с.
6. Висновок № 3 (2002) від 19 листопада 2002 р. Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_3_2002.pdf
7. Узагальнення практики розгляду Вищою радою правосуддя та її дисциплінарними органами дисциплінарних справ щодо суддів (за матеріалами справ 2017–2021 років). Київ. 2023. 270 с. URL: <https://hcj.gov.ua/sites/default/files/field/1012-3web.pdf>

8. Паришка В. В. Юридична відповідальність суддів в Україні та країнах Європейського Союзу: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків, 2017. 20 с.

9. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 липня 2010 року № 2453-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>

10. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадян Проценко Раїси Миколаївни, Ярошенко Поліни Петрівни та інших громадян щодо офіційного тлумачення статей 55, 64, 124 Конституції України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп/1997 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text>

11. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 7 листопада 2019 року у справі № 11-482сап19. URL : <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86105165>

12. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним зверненням громадянина Шаповалова Олексія Леонідовича щодо офіційного тлумачення положень пункту 20 частини першої статті 106, частини першої статті 111-13 Господарського процесуального кодексу України у взаємозв'язку з положеннями пунктів 2, 8 частини третьої статті 129 Конституції України від 25 квітня 2012 року № 11-рп/2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12#Text>

13. Рішення Конституційного Суду України (Велика палата) у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України «Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів», положень частин першої, третьої статті 29 Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік», абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 28 серпня 2020 року № 10-р/2020 URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-20#Text>

14. Рекомендація N (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів» ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 13.10.94 року. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_323#Text

15. Бангалорські принципи поведінки суддів, схвалені Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 27.07.2006 N 2006/23 від 19 травня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_j67#Text

Дата першого надходження рукопису до видання: 04.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

